

BİRLİKTE YAŞAMANIN İMKÂNI OLARAK DEMOKRASİ

Mehmet KOCAOĞLU

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Adalet MYO
mkocaoglu@konya.edu.tr

ÖZET

Demokrasi, diğer yönetim biçimleriyle karşılaştırıldığında farklı hayat tarzlarına sahip insanların birlikte yaşamasını sağlamak noktasında daha başarılı bir yönetim biçimidir. İnsan haklarının ve özgürlüklerinin garanti altında olması ve çatışan değerlere sahip insanların etkileşimini içeren müzakereci süreç demokrasilerde farklı hayat tarzlarına sahip insanların birlikte yaşamasını mümkün kılar. Bu çalışmada ilk olarak demokrasinin barışçıl bir şekilde birlikte yaşamayı sağlayan bir teoriye ve pratiğe dönüştüğü izah edilmektedir. İkinci olarak kamusal akla dayanan müzakereci demokrasinin toplumda farklılıklarla birlikte yaşamayı sağlamak ile ilgili temel varsayımlarına ve limitlerine ışık tutulmaktadır. Son olarak müzakereci demokrasinin boğucu bir uyum vurgusundan ziyade farklılıkları, çoğulculuğu, diyalogu ve tartışmayı önemseyen pozisyonunu koruyarak farklı hayat tarzlarına sahip insanların birlikte yaşamasını sağlayabileceği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Kamusal Akıl, Birlikte Yaşama

DEMOCRACY AS A BASIS FOR LIVING TOGETHER

ABSTRACT

When compared to other political regimes, democracy is the most successful political regime that provides a basis for people with different types of life styles to live together. The assurance for human rights and freedoms and the deliberative process that includes the interaction of people with conflicted values make living together possible in a democracy. First, this study explains how democracy has morphed into a theory and practice which lets people live together peacefully. Second, it focuses on the assumptions and limits of deliberative democracy that is based on public reason with regard to living together with differences in a society. Lastly, it argues that deliberative democracy could make living together possible for people with different lifestyles by protecting its position that puts emphasis on differences, pluralism, dialogue and deliberation rather than relying on a restrictive coherence.

Key Words: Democracy, Public Reason, Living Together

GİRİŞ

İnsan bütün fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlarını tek başına karşılayamadığı için diğer insanlarla birlikte yaşamak durumundadır. Bu nedenle insan Aristo'nun ifade ettiği gibi politik bir hayvandır. İnsanın politik hayvan olması, ötekilerle birlikte yaşamak durumu, bir yönetim biçimini seçmeyi gerektirir. Totaliter ve Anarşist seçenekler arasında sayılan her yönetim biçimi birlikte yaşamak üzerine dolaylı ya da doğrudan ifadeler içerir.

Totaliter yönetim biçimleri sahip oldukları niteliklerle insanların farklılıklarını yok eden teori ve pratiğe sahiptirler. Totaliter yönetim biçiminin temel özellikleri: baskın bir ideoloji, kitlesel tek parti ve

diğer örgütlenmeler, iktidarın hesap verme durumunda olmayan bir kişi ya da küçük bir zümrede toplanması, kitle haberleşme araçlarının, silah gücünün ve ekonomik örgütlerde dahil bütün örgütlerin tekeli kontrolüdür (Linz, 2008:33-35). Sayılan niteliklere sahip totaliter yönetim biçiminde mutlak bir uyum istendiği için insanların baskın ideolojinin dayattığının dışında farklılıklara sahip olmasına tahammül gösterilmez. Totaliter sistemde mutlaklaştırılan ideoloji diğer bütün farklılıkları ve düşünce tarzlarını dışladığı için farklılıkların birlikte yaşaması söz konusu olamayacağı gibi sistem ötekileştirilenler için insanlık trajedisine dönüşür. İnsanlık tecrübesi bunun örnekleriyle doludur.

İnsan farklılıklarıyla totaliter bir sistemde varlığını sürdüremez. İnsanın farklılıklarıyla birlikte yaşayabileceği yönetim biçimi ancak Kantçı anlamda insanı amaç olarak kabul eden bir sistemle mümkün olabilir. Totaliter sistemden farklı olarak anarşist yönetim biçiminin her türlü zora karşı çıkması, insanı amaç olarak görmesi ve iktidar alanını insanın özgür olabilmesi için sınırlandırma çabası farklılıkların yaşayabilmesi için gerekli yaşam alanını yaratabilir. Fakat günümüzde toplumsal, siyasal ve teknolojik gelişmeler her alanda otorite ilişkisini içeren muktedirler ve madunlar yaratmaktadır. Bundan dolayı anarşist düşünce tarzının tam olarak teoriden pratiğe taşınma imkânı mümkün gözükmemektedir. Her şeyden önce bireysel hakların savunusu için meşru zoru kullanma yetkisini sahip minimal bir devletin varlığı elzemdir (Nozick, 2006:23). Hatırlanması gereken farklılıkların birlikte yaşaması kaygısını taşıyan her yönetim biçiminin iktidar ilişkilerini minimize etmeye çalışan anarşist gelenekten yararlanmakta olduğudur. Bir yönetim biçimi olarak demokrasi de anarşist geleneğin mirasından yararlanır.

Demokrasiyi diğer yönetim biçimlerinde üstün kılan husus insanların sosyal, kültürel ve ideolojik farklılıklarıyla bir arada yaşamalarını sağlayan mekanizmalara teoride sahip olabilmesi ve pratikte birlikte yaşamaya imkân vermesidir. Bu, demokrasinin zorunlu olarak toplumsal ve siyasal hayatta farklılıkların birlikte yaşamasına izin verdiği anlamına gelmemelidir. Birlikte yaşama kültürü hususunda demokrasiyi diğer yönetim biçimlerinden daha üstün olduğu iddiası epistemolojik bir gerekçelendirmeyi gerektirir. Demokrasilerde “Ötekiler”in farklılıklarıyla var olabilmesi ancak demokrasinin bazı olmazsa olmaz niteliklere sahip olmasıyla mümkündür. Demokrasi, bu özellikleri içerek şekilde bir evrim sürecinden geçmiştir.

DEMOKRATİK TEORİ: KATILIMDAN ÇOĞULCULUĞA

Demokrasi tarihsel süreç içerisinde farklı evrelerden geçerek bugünkü anlamına ve kurumlarına sahip oldu. Doğrudan demokrasi artan nüfus ve hayatın her alanında yaşanan gelişmeler neticesinde yerini katılımcı demokrasiye bıraktı. Demokrasi teorisi toplumsal, siyasal ve teknolojik gelişmeler neticesinde tarihsel mekân olan kent devletinden uzaklaşarak ulus devletinin ortaya çıkmasıyla köklü bir dönüşüm geçirdi (Dahl, 1996:271). Bu köklü dönüşümden sonraki tarihsel süreç içerisinde demokrasi; temsili demokrasi, çoğulcu demokrasi, müzakereci demokrasi olmak üzere farklı isimlerle anılacak düşünsel bir yolculuğun nesnesi olmuş, teori inşa etme, olumsuzlama ve yeniden kurgulama diyebileceğimiz eleştirel süreçten geçmiştir.

Demokrasiyi var olduğu günden günümüze kadar geçen sürede tanımlamaya ve farklı demokrasi teorileri inşa etmeye çalışan geniş bir literatür oluşmuş durumdadır. Sözlük tanımında demokrasi, “üstün iktidarın halkta bulunduğu veya halk tarafından doğrudan ya da özgür bir seçim sistemi içinde seçilmiş temsilcileri aracılığıyla kullandığı halk tarafından yönetimdir.

Demokrasinin yaygın olarak bilinen tanımı Abraham Lincoln’ın deyişiyle “ Halk tarafından ve halk için” yönetimdir (TDV, 1992:9). Ancak bu tanım muğlaktır. Çünkü halk tarafından yönetim halkı iktidarın öznesi yapabileceği gibi yönetim biçiminin nesnesi haline getirebilecek bir anlamda

içermektedir. Ayrıca geçmişte pek çok rejim demokratik olmadığı halde halk için kurulduklarını ifade etmişlerdir (Sartori, 1996:36-37). Totaliter rejimler ile askeri diktatörlüklerin kendilerine demokrat etiketi yapııştırarak halk desteğine sahip olduklarını ileri sürdüklerine bile tanık olunmaktadır.

Bu noktada temsili demokrasiyi diğer yönetim biçimlerinden ayıran siyasal kurumlara işaret etmek gerekmektedir. Seçimle belirlenmiş iktidar, özgür ve adil seçimler, kapsayıcı seçme hakkı, mevki için yarışma hakkı, ifade özgürlüğü, alternatif bilgilenme kaynakları, kurumsal özerklik, vatandaşların siyasal hayata dâhil edilmesi demokrasinin siyasal kurumlarıdır (Dahl, 1996:281). Diktatörlerin yönetime geçmesine engellemeye yardımcı olması, vatandaşların temel haklarını garanti altına alması, vatandaşlara mümkün olan alternatiflerinden daha fazla kişisel özgürlük sağlaması, insanların temel çıkarlarını korumalarına yardımcı olması, vatandaşlara kendi kaderlerini belirleyebilme özgürlüğü sunması, daha çok politik eşitlik sağlaması demokrasinin diğer alternatif yönetim biçimlerinden daha üstün kılan özellikleri olarak kabul edilmektedir (Dahl, 2001:64).

Katılımcı demokrasi insanları günlük hayatlarının farklı yönlerine odaklanmalarına daha fazla zaman ayırmalarına imkan tanırken vatandaş olmanın yerine getirmeleri için gerekli kanalları sağladı. Ancak insanların siyasal hayata katılmaları özgürlüklerin ve haklarının sorunsuz şekilde kullanabildikleri bir ortamı garanti etmedi. Ayrıca katılımcı demokrasi farklılıklara dayanan farklı hayat anlayışlarına sahip insanların birlikte yaşamaları için yeterli zemini sağlayamadı. Bu noktada demokrasinin katılımcı araçlarına ek olarak farklılıkların birlikte var olabilmelerine fırsat veren siyasal bir imkan olarak kamusal akla dayanan müzakereci demokrasi katılımcı demokrasinin bu eksikliğini giderebilecek bir açılım getirdi. Bu noktada demokratik teori içerisinde kalem oynatan düşünürler müzakereci demokrasi ile kamusal akla dayanarak tarafsızlığı esas alan bir sistemde farklı hayat tarzlarına sahip olan bireylerin birlikte yaşayabileceğini savundu.

Demokrasinin ifade edilen siyasal kurumlarının ve avantajlarının insanların farklılıklarıyla birlikte bir arada yaşayabilmeleri için önemli bir zemin sunduğu kabul edilmektedir. Fakat demokrasinin siyasal kurumları ve diğer rejimler karşısındaki avantajları bir arada yaşama kültürünün oluşması ve sürdürülmesi için tek başına yeterli değildir. Özgür seçimler, seçme hakkına sahip olma, siyasal hayata müdahil olma imkânı tanınmış olmasına rağmen insanın dinsel, etnik ve kültürel farklılıklarının bastırılması mümkündür. Demokrasilerde insanların farklılıklarıyla var olabilmeleri için siyasal kurumlardan ve avantajlardan oluşan zeminin kapsamlı dünya görüşlerinden bağımsız pratik akılla güçlendirilmesi gerekmektedir. Tarihsel süreç içinde Kant ve olumsuzlamanın gücünü kullanan pek çok düşünür pratik akla dair kurgu üretmişlerdir.

İnsan solunum, sinir ve sindirim sisteminden oluşan bir et parçası değildir. Sahip olduğu dinsel, etnik, ideolojik farklılıklarıyla bir toplumun parçası olarak doğası gereği ötekilerle bir arada yaşamaya çalışan bir öznedir ve kendi başına bir amaçtır. Fizyolojik bir varlığın yani et parçasının beşeri bir nitelik kazanması ancak kültürel, etnik ve dinsel boyutuyla mümkün olabilir (Cangızbay, 2002:26-27). Dolayısıyla farklı etnisite, dini, kültürel tarihsel geçmişe sahip bir insan imgesinden hareketle insanı kendi başına amaç olarak kabul etmekle işe başlanmalıdır. Hiçbir zaman herhangi bir kimsenin diğeri tarafından araç olarak kullanılmayacağı kabul edildiğinde insanın kutsal olduğu kendiliğinden ortaya çıkar (Kant, 1999:143).

MÜZAKERECİ LİBERAL DEMOKRASİ, KAMUSAL AKIL VE BİRLİKTE YAŞAMAK

İnsanın kutsallığının korunabilmesi için yapılacak akıl yürütme, kesin buyruk olarak adlandırılan ön kabulü gerektirir. “Yalnızca aynı zamanda evrensel bir yasa olmasını isteyebileceğin norm üzerine

davran” Kant’ın kesin buyruğudur. (Kant, 1984:153-154). Kant’ın bu buyruğu kesindir, çünkü subjektif ve tikel isteklerden farklı olarak zaman ve mekanda değişkenlik göstermez (Özbank, 2009:20-21). Farklılıkların birlikte yaşayabileceği bir kültürün var olması ve sürdürülmesi insanın aklını kullanma cesaretini göstermesine bağlıdır. Bir başka ifadeyle insanın yapması gereken kesin buyruğun kılavuzluğunda aklını kullanmasıdır (Kant, 1984:201). Böylece kesin buyruğun kılavuzluğunda farklı etnik dinsel kültürel kodlara sahip insanlardan oluşan toplumda çatışmalar barışçıl bir uzlaşmaya dönüştürülmüş olur. Burada söz konusu olan insan, kendi öz denetimini gerçekleştiren yani kendi yasasını kendi koyan kendi uyan özerk kişidir (Soykan, 2009:122).

Kant tarafından formüle edilen akıl yürütme, kapsamlı doktrinlerden bağımsız ve tikelliğin aşıldığı bir gerekçelendirme (Habermas, 2009a:168-171). Pratik aklın vardığı kesin buyruk dolayısıyla insan, ötekilerin farklılıklarını anlayabilmek kendi taşralığını aşip evrensel olanı yakalamak adına önemli bir mesafeyi almış olur. Kapsamlı doktrinlerden türetilmiş bir epistemolojik gerekçelendirmeye ise tikel olandan sıyrılmak mümkün olmadığı gibi kapsamlı doktrin dışındaki diğer bütün farklılıklar dışlanmıştır. Bir anlamda insanın özgür iradesi elinden alınmış olmaktadır çünkü kapsamlı doktrin müsaade ettiği sınırlar içinde alternatiflerin varlığı söz konusudur, insan gizli ya da açık bir yönlendirmeye bu alternatiflerden birini seçmek mecburiyetinde bırakılmaktadır. Demokrasi siyasal kurumları ve avantajlarıyla insanın farklılıklarını sürdürebilmesini mümkün bir temel sağlarken, kapsamlı bir doktrine dayandığı ölçüde insanın özgür istencinin oluşmasına engel olmaktadır. İnsan özgür istenci elinden alınarak gönülsüz bir itaate dayalı kapsamlı doktrin yaşama biçimine uymaya zorlanmaktadır ki bu durumda farklılıkların bir arada yaşadığı demokratik toplumdan bahsetmek mümkün değildir. Yaşanan demokrasi maskesi altında kapsamlı doktrin dayattığı tekipleştirir.

Demokrasinin insanın özgür istencini istismar eden ve farklılıkların bir arada yaşayabilmesi ihtimalini aşındıran yönleri olumsuzlamanın gücünden hareketle tekrar gözden geçirildiğinde demokrasi insan özgürlüğü ve bir arada yaşamının imkânı olarak nesnel bir gerekçelendirmeye geri dönüş yapmış olur. Farklı düşüncüler birlikte yaşamaya imkan verecek nesnel gerekçelendirmenin nasıl yapılacağına ilişkin farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir.

Bu düşüncülerin en önemlilerinden biri olan Rawls imgelemde gerçekleştirdiği deney vasıtasıyla adalet nedir? sorusuna cevap arar. Düşünür, siyasal adalet dolayısıyla farklılıkların bir arada yaşayabileceği bir teori ortaya koyar. Adalet teorisine, düşünsel ve vicdani çeşitliliğin mümkün birlikteliğine ilişkin görüşlerini ‘Bir Adalet Teorisi’, ‘Siyasal Liberalizm’ ve ‘Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması’ isimli kitaplarında siyaset felsefesinde güçlü bir rezonans yaratacak şekilde tartışır.

Rawls’ın düşünsel deneyi “orijinal pozisyon” olarak adlandırdığı bir varsayımla başlar. Düşünürü göre bilgisizlik peçesi ardında, kişiler kendi toplumsal konumlarının, doğal yeteneklerinin ne olduğunu bilmezler (Rawls, 1971:138-140). Sahip olunacak toplumsal konumun bilmemesinden ötürü orijinal pozisyonda bulunan insan, ekonomik ve sosyal konumları hakça düzenleyen ilkeler saptamaya çalışır. Bu noktadan sonra yapılması gereken hakkaniyet olarak adaletin ilkelerinin tespitidir. Bu ilkeler: 1- Herkes diğerlerinin özgürlükleriyle uyumlu en kapsamlı özgürlükler sisteminde eşit hakka sahip olmalı 2- Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler öyle düzenlenmelidir ki; a) en az avantajının en çok faydasına olmalıdır b) makam ve mevkiler herkese açık olmalıdır (Rawls, 2007:301). Bu iki ilke Rawls’ın evrensel adalet anlayışının temelini oluşturmakla birlikte çoğulculuğu garanti edecek siyasal adalet anlayışının çerçevesini de belirler.

Rawls, birlikte yaşamayı garanti edecek bir yapı oluşturmak için ilk olarak farklı görüşlerin nasıl bir arada yaşayabileceğini açıklamaya girişir. İlk olarak Rawls, Gutman'ın da (2003:175-176) belirttiği gibi bireyi siyasal hak ve özgürlüklerle donatır. Ardından "Makuliyet" ve "Örtüşen görüş birliği" kavramlarıyla bu çabasının bir sonraki adımını atar. Makuliyet ile kastedilen hakkaniyetin adil ilkelerine sadık kalınarak her türlü kapsamlı doktrinin siyasal adaletin sınırları içinde var olabilmesidir.

Makuliyet ile bireyler herkesin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğunu ve herkesin kabul ettiği ilkeler ve kurallar çerçevesinde hareket edeceğini kabul ederler (Hussain, 2012:187). Bu şekilde hareket etmeyen bireyler birlikte yaşamak için gerekli zemini kaybederler. Dolayısıyla bireylerin makuliyete dayanan bir ahlak anlayışına sahip olması birlikte yaşayabilmek için ahlaki kapasiteye sahip olduklarını gösterir (Sen, 2009:62-63). Toplumdaki makul bireyler eşit haklara sahip olup kendi hayat planlarını gerçekleştirmek için çabalamaktadır ama bunu yaparken de diğerlerinin kabul edebileceği kurallar ve ilkeler çerçevesinde hareket etmeyi kabul etmektedir. Larmore'un da (2008:141) ifade ettiği gibi makul olmak farklı hayat anlayışlarının birlikte var olabilmesi ve çeşitliliğin müzakere yoluyla devamını sağlamaktadır.

Rawls'ın birlikte yaşamının zeminini oluşturan siyasal adalet anlayışı, makul birey anlayışına ek olarak belli bir dinsel, metafizik doktrine dayanmamayı şart koşar (Rawls, 2007: 181). Düşünürce göre insanlar tarihsel süreç içerisinde siyasal adaletin sınırlarını oluşturan örtüşen görüş birliği sonuca varırlar. Çok farklı kapsamlı doktrinlerin ve hayat anlayışlarının bulunduğu demokratik bir toplumda birlikte yaşamaya imkan veren önemli bir araç örtüşen görüş birliğidir. Buchanan'ın (2007:350) vurguladığı gibi farklı dünya görüşlerinin birlikte var olabilmesi ve siyasal istikrarın sağlanabilmesi yaygın bir örtüşen görüş birliği gerektirir. Örtüşen görüş birliği düşünsel ve vicdani çeşitliliklerini garanti altına alarak insanların özgürce yaşamalarına imkân veren zemini oluşturmaktadır. Örtüşen görüş birliği belli bir kapsamlı doktrine dayanmaz, kendi başına duran bir anlayış olan siyasal adaletten türetilmiştir (Rawls, 2007:57-59). Örtüşen görüş birliğinin kapsamlı bir doktrine dayanmaması insanların hayatlarını sürdürürken kendi eylemlerini değerlendirdikleri farklı ilkelerin ve kuralların içeren çeşitli iyi hayat anlayışlarının birlikte var olmasını sağlar.

Örtüşen görüş birliği siyasal değerleri ve kavramları içermektedir. Eşit haklar ve özgürlükler, fırsat eşitliği, toplumda en dezavantajlı kesimin lehine olan fark ilkesi bu değerler arasındadır ve siyasal olmayan değerlere göre kamusal alanda önceliğe sahiptirler (Rawls, 2007:176-178). Bu değerlere dayanan örtüşen görüş birliği, diğer felsefi, dini ve ahlaki inançları ve değerleri reddetmeyen ama kamusal alanda diğerlerine zarar vermeden birlikte yaşamayı sağlamak için bu inançları ve değerleri sınırlayıcı bir zemindir.

Rawls (2007: 267) örtüşen görüş birliği zemininde hareket eden bireylerin birlikte yaşamak noktasında karşılaştıkları gündelik sorunları kamusal akla dayalı bir prosedür izleyerek çözeceklerine inanmaktadır. Cohen'e (2003:90) göre Rawls'ın siyasal adalet anlayışında kamusal akıl, birlikte yaşamayı sağlayacak prosedürel boyuta karşılık gelir. Kamusal akıl savunulan bir görüşün kamusal gerekçelendirmesini zorunlu kılar. Birey savunduğu görüşün herkesin kabul edebileceği bir takım gerekçelendirmelere dayandırması gerekmektedir (Larmore, 2003:375).

Bir anlamda kamusal akıl siyasal özneye görüşlerini farklı dünya görüşlerine sahip diğer bireylere kabul ettirme ödevini yüklemektedir (Kocaoğlu, 2014:116). Bu tür bir çaba kamusal alanın zenginleşmesine ve birlikte yaşamak için gereken ortak ilkelere ve kurallara ulaşmak noktasında önemli bir işleve sahiptir (Quong, 2011:258). Böylece demokrasi herkesin kendi dünya görüşünü bir diğerine

dayattığı bir alan olmaktan uzaklaşarak farklı dünya görüşlerine sahip insanların sahip olduğu bir pratiğe dönüşebilir.

Rawls'ın siyasal adalet anlayışı pek düşünür tarafından eleştirilmiş olsa bile ortaya koyulan normatif idealler demokrasinin tekrar gözden geçirilmesine tartışılmasına neden olmuştur (Bilgin, 2007:XXIII). Bunlardan biri de Habermas'tır. Birlikte yaşama kültürünün oluşturulmasının ve sürdürülmesinin demokrasi ile mümkün ilişkisi üzerine diğer önemli bir savunu Habermas'ın düşüncesinde ifade bulur. Düşünsel ve vicdani çeşitlilik neden ve nasıl korunması gerektiği epistemolojik gerekçelendirmeyle açıklanır.

Habermas'ın teorisini anlayabilmek 'Norm' ve 'Değer' ayrımının bilinmesiyle mümkün olur. Normlar, insana ne yapmak zorunda oldukları hususunda kılavuzluk ederler. Normlar, insana eşit ve koşulsuz hükümler getirirler. Normların gücü, mutlak anlamda evrensel ödevi öncemeleridir. Değerler ise, bazı iyi şeylerin diğerlerinden daha tercih edilir olduğuna dair görece bir sıralamadır. Değerler, tikelliğin aşamadığı bir ana tekabül ederler ve evrensel bir ödevi yansıtmazlar (Habermas, 2001:460-464; Habermas, 2009b:50-51). Düşünürün epistemolojik gerekçelendirmesi bu ayrım üzerinde temellenir, tikel olanı aşarak nesnel bir akıl yürütmeyle sonuçlanır.

Bütün farklılıkların birlikte var olabileceği vasat, kapsamlı doktrinlerden bağımsız fakat bunların var olmalarına imkân veren iletişimsel eylem aracılığıyla sağlanabilir. İletişimsel eylemin aracı olarak görülen dil, daraltılmamış bir anlaşma modeli olarak kabul edilir. Dilsel anlaşma yalnızca eylemleri koordine etme mekanizması olarak yorumlanır (Habermas, 2001:122-127; Habermas, 2009c:20).

Müzakereci demokrasi kavramının gerekçelendirilmesi; çıkarların dengelenmesine, rasyonel araç seçimine, ahlaksal temellendirmeye, hukuki bağlamın sınanmasına, ortak iradenin inşa edildiği iletişim biçimlerindeki çeşitliliğe yer verir (Habermas, 2005:158). Habermas'ın iletişimsel eylem modelinde kapsamlı doktrinler değil, ortak yaşam evreninde var olan insanların yaşadıkları görüş ayrılıklarını tartışarak çözmeye çalışan iletişimsel süreç vardır. İletişim süreci; şiddet tehdidinin, cezalandırılma korkusunun olmadığı, tarafların eşit söz hakkının olduğu ön kabulleri üzerinden yürütülür. Daha açık ifadeyle her katılımcı geçerli olduğuna inandığı bir iddia ileri sürer, iddiasını kavramsal arka planıyla gerekçelendirerek diğer katılımcılara açıklar ve isteyen her katılımcı bu gerekçelendirmeleri eleştirebilir. İddiada bulunan kişinin iddiasını ikna edici gerekçelendirmelerle savunamaması durumunda yanıldığını kabul etmesi gerekir ve iletişim süreci ortak gerekçelere dayalı mutabakatla sona erer (Habermas, 2009c:52).

Habermas'ın farklılıkları birlikte var olmasına imkân veren demokrasi modeli iletişimsel sürecin kavramsal alt yapısı üzerine inşa edilir. Model merkez ve çevre olarak adlandırılan yapıdan oluşur. Merkez, yasama, yargı ve yürütme gücünden ibarettir. Sivil toplum örgütlerini dini cemaatleri, üniversiteleri vb. unsurları içeren yapı ise çevredir. Çevrenin esnek ve değişken olduğu belirtilir. Siyasal güç de merkez ve çevre arasında paylaşılmıştır. İdari güç merkez tarafından kullanılırken, iletişimsel güç de vatandaşların toplumsal sorunlar konusundaki görüşlerin oluşması sürecinde kamusal alanda ortaya çıkar. Buradaki kamusal alan birbirine soru yönelten ve soruları yanıtlayan muhataplardan oluşmaktadır (Habermas, 2009c:17). İletişimsel güç, vatandaşların iradesi, çevre ve merkez arasında ilişkiyi sağlayan kanallar aracılığıyla merkeze akar, bir anlamda merkezi gerekli düzenlemeleri yapma konusunda yetkilendirir. Böylece merkezin gücünün kaynağında tartışma sürecinde oluşmuş iletişimsel güç vardır (Özbank, 2009:35-36).

Habermas'ın demokrasi modeli ortak yaşam evreninde ortaya çıkan siyasal çatışmaların iletişim süreci tartışmalarıyla çözülmesine imkân veren bir siyasal ve hukuksal yapı sunar. Bu model sayesinde

ortaya çıkan anlaşmazlıkların geçerlilik iddiaları iletişim süreçte akılcı tartışmalarla sorgulanır (Özbank, 2009:38). Farklı etnik, dinsel, ideolojik farklılıklara sahip olursa da müzakereci demokrasi, kamusal alanda karşılaşılan soruların çözümünde tarafsızlığı esas alan öze ve prosedüre ilişkin nesnel gerekçelendirmesiyle farklılıkların birlikte yaşamasına imkân verir.

MÜZAKERECİ LIBERAL DEMOKRASİNİN İKİ TEORİK AÇMAZI

Kamusal akla ve iletişimsel eylem sürecine dayalı demokrasi anlayışı teoride ve pratikte bazı açmazlar karşılaşır. Bunlardan ilki, epistemik sakınma açmazıdır. Bu açmaza göre farklı dünya görüşlerine sahip olan insanların birlikte yaşamaya imkân verecek seçim ve müzakere sürecini içeren prosedürel araçlar üzerine anlaşmalarının mümkündür ama çok farklı ve uzlaşmaz kapsamlı siyasal, ahlaki, dini anlayışların karşılaşılan bir siyasal sorunu çözmek noktasında ortak bir tavır sergilemelerinin demokratik teoride düşünüldüğü gibi kolay değildir.

Bir tarafa makul ve rasyonel olarak gelen bir çözüm, diğer tarafa içinde bulunduğu durum ve takip ettiği dünya görüşü nedeniyle kabul edilebilir bir çözüm olarak görünmeyebilir. Dolayısıyla tarafsız siyasal anlayışa dayalı müzakereci liberal demokraside çatışan değerlere dayalı köktenci alternatiflerin kamusal alandaki müzakerelerden yalıtıldıkları itirazıyla karşılaşırız (Gray, 2003:72). Farklı çatışan görüşlerin çözüme nasıl ulaşacağı noktasında köktenci alternatifler dikkate alınmayarak bir anlamda demokrasilerdeki önemli bir sorunun bilinçli olarak teorik çabanın dışında bırakıldığı iddia edilmektedir.

Epistemik sakınma itirazı meydan okuyucu olmakla birlikte aslında müzakereci demokrasi anlayışı içerisinde farklı köktenci görüşlerin birlikte var olacağı ama bu farklı hayat görüşlerinden kaynaklanan her anlaşmazlığın kesin olarak diğerinin hayat tarzını ortadan kaldıracak bir çözüme kavuşturulmasının gerekli olmadığı vurgusunu gözden kaçırmaktadır. Bir başka deyişle müzakereci demokrasi içerisinde farklı dünya görüşlerinden kaynaklanan makul anlaşmazlıklara yer vardır. Bu makul anlaşmazlıklar ve farklılıklar kamusal akıl ve iletişimsel eylem süreci içerisinde bireylerin birbirleriyle kuracakları karşılıklı fikir alışverişleriyle tarafsız siyasal değer ve ilkelere dayalı olarak kamusal alanda tartışılır. Söz konusu olan bir epistemik sakınma olmayıp köktenci düşüncelere sahip olan taraflardan birinin sahip olduğu felsefi ya da inanç temelli argümanları kullanarak kamusal akıl ve iletişimsel müzakere sürecinde görüşlerini dile getirerek, bu düşüncelerini birlikte yaşamamanın gereği olarak herkesin kabul edeceği tarafsız bir muhakemeye tabi tutması ve bunun sonuçlarıyla yüzleşmesini içeren kapsayıcı bir süreçtir. Bu kamusal muhakeme süreci sonucunda birey kendi köktenci düşüncelerini savunmakta ısrarcı kalabilir ama bu var olan sorunun kendi değerlerine dayalı bir zeminde çözümünü gerektirmez. Dolayısıyla kendi dünya görüşüyle kendisinden farklı düşünenlerle yaşamaya devam edebilir ama kendi iyi hayat anlayışına ait tikel değerlerden oluşan argümanlarının birlikte yaşamamanın normları olması gerektiğini dayatamaz.

Pratikte yaşanan bir olay üzerinden durumu somutlaştırmak müzakereci demokrasinin yüzleştiği bu teorik açmazın anlaşılmasını kolaylaştırır. 2012 yılında Colorado eyaleti Lakewood şehrinde evliliklerini kutlamak amacıyla bir işyerinden düğün pastası satın almak isteyen homoseksüel bir çiftin bu talebi, işyeri sahibince dini inanç gerekçe gösterilerek reddedildi. Bu olay mahkemeye taşındı. Bu olayın hukuki bir tarafa olayın mahiyeti, çatışan değerlere dayalı iki farklı dünya görüşünün müzakereci demokrasi sürecinden yalıtıldığını örneklendirir gibi durmaktadır

Bu olay, aslında, insanların birbirleriyle uzlaşmaz derecede farklı dünya görüşlerinin müzakereci demokrasi alanından yalıtıldığını örneklendirmekten ziyade insanların farklı iyi hayat anlayışlarına

sahip olup birlikte yaşamalarının mümkün olduğuna işaret etmektedir. Bu olayda aynı toplum içerisinde çok farklı düşüncelere sahip iki taraf bir sorunun parçasıdır. İki tarafta ortaya çıkacak diyalogun parçası olmuştur. Bu noktada iki tarafın var olan tarafsız siyasal değerlere ve ilkelere göre argümanlarını ortaya koyması ve bu argümanlarını herkesin kabul edeceği bir muhakemeye kendi tikel değerlerinden sıyrılmak zorunda olmaksızın haklılaştırması müzakereci demokrasinin gereğidir.

Taraflar kamusal alanda tarafsız geçerliliğe sahip bir muhakemeye kendi argümanlarını haklılaştıramadığı durumda kendi iyi hayat anlayışından vazgeçmek zorunda olmadığı gibi var olan farklılığıyla toplumsal hayatın parçası olmaya devam edecektir. Dolayısıyla müzakereci demokrasi anlayışında köktenci düşüncelerin kamusal alandan dışlanması söz konusu olmayıp her kesim kendi argümanlarını ortaya koyarak müzakerecinin parçası olmaktadır.

Epistemik sakinme itirazı aslında bir yönüyle müzakereci demokrasinin hem epistemik hem de ontolojik anlamda kapsayıcı olduğunu derinlemesine bir şekilde ortaya koymaya imkân vermektedir. Bireyler kendi kapsamlı doktrinlerinin sağladığı dini, felsefi ve ahlaki zeminlerde düşüncelerini seslendirebilmektedir. Sahip oldukları düşünceler, tikeli aşan evrensel muhakeme ilkelerine ve değerlerine yaklaştığı ölçüde müzakereci sürecin ve bu süreç sonucunda ulaşılabilecek sonucun parçası olmaktadır.

Yukarıda örnek olarak verilen olay üzerinden müzakereci demokrasinin epistemik ve ontolojik olarak kapsayıcı doğasını anlamak mümkün gözükmemektedir. Olayın tarafları olan işyeri sahibi din-vidan özgürlüğünü savunan ve homoseksüel çift de aslında cinsel tercih özgürlüğünü savunan iki farklı görüşün cisimleşmiş halidir. Dolayısıyla her iki taraf kendi argümanlarını kamusal alanda var olan demokratik araçları kullanıp ortaya koyarak epistemik sakinme itirazının işaret ettiğinin aksine tartışmanın parçası olur.

İşyeri sahibi ve onun gibi düşünen bireyler din-vidan özgürlüğünü önceleyen zeminde argümanlarını savunur. Homoseksüel çift ve onlar gibi düşünen bireyler ise cinsel tercih özgürlüğünü önceleyen zeminde argümanlarını kamusal alanda ortaya koyar. Ulaşılabilecek sonucun taraflardan birini tatmin etmekten uzak olması müzakereci demokratik sürecin problemliliğini ileri sürmek için geçerli bir itiraz olmaktan uzak durmaktadır. Taraflardan birinin kendi tikel argümanlarında direktmesi teorik bir zayıflığın delili olmaktan ziyade pratiğe ilişkin bir sorunun işaretidir.

Aslında tam bu nokta müzakereci liberal demokrasinin teorik diğer bir açmazına karşılık gelmektedir. Bu açmazın iki boyutu bulunmaktadır. Bu açmazı oluşturan bu iki boyuttan birincisini “değerler uyumsuzluğu” ve “siyasal değer açığı” olarak adlandırmak meselenin teorik düzeyde tartışılması açısından işlevsel olabilir. Bu açmazın ilk boyutunda farklı dünya görüşlerine ait değerler ve müzakereci demokrasinin sahip olduğu siyasal değerler arasındaki uyumsuzluğun sanıldığından daha derin ve sorunlu olduğu iddia edilmektedir (Bohman, 1995:254).

Bu açmazın ikinci boyutunda ise müzakereci liberal demokrasinin sahip olduğu siyasal değerler ve ilkelerin farklı dünya görüşleri arasında karşılaştırma yapabilmek ve bir problem üzerine ikna edici sonuca ulaşmakta yeterli zemini sunmadığı savunulmaktadır. (Estlund, 1998:260).

Bu açmazın ilk boyutu olan değerler uyumsuzluğu, farklı dünya görüşlerine ilişkin değerlerin liberal müzakereci demokrasinin siyasal değerleriyle örtüşmeyeceği düşüncesini esas almakta ve liberal siyasal değerlerin birlikte yaşamayı sağlamak noktasında istenilen sonucu yaratmayacağı varsayımından hareket etmektedir. Oysa liberal müzakereci demokrasilerde esas olan, insanlar arasında hayatın her alanına yayılmış değerler düzeyinde bir benzerlik ya da uyum yaratmak değildir. Müzakereci demokrasinin siyasal değerleri, diğer farklı dünya görüşlerinin değer ve ilkelerini siyasal alanda

sınırlayıcı bir fonksiyon üstlenir. Bu sınırlayıcı fonksiyon, diğer dünya görüşlerine ilişkin değerleri hayatın her katmanında yok eden bir doğaya sahip olmayıp sadece siyasal alanda sınırlayıcı anlam taşır. Bu açmazın ikinci boyutunda ise liberal müzakereci demokrasinin siyasal değerlerinin bir siyasal meselenin çözümünde farklı dünya görüşlerinin konsensusa varmasını sağlayacak zemini içermediği vurgulanır. Bir başka deyişle, liberal demokrasi müzakereci mihenk taşı olarak kabul edilecek ahlaki bir yaklaşım sunmadığı dile getirilmektedir. Oysa liberal müzakereci demokrasi diğer farklı tüm iyi hayat anlayışları karşısında önceliğe sahip ahlaki bir doğru anlayışını kabul etmektedir.

Liberal demokrasinin bu ahlaki doğru anlayışı insan haklarını ve özgürlüklerini, makul olmayı, rasyonelliği, tikel değerleri aşan evrensel siyasal değerlere dayalı muhakeme sürecini içerir. Bu ahlaki doğru siyasal alan söz konusu olduğunda diğer tüm farklı dünya görüşlerinin ahlaki değerleri ve bu değerlerin oluşturduğu doğrular karşısında önceliğe sahiptir. Liberal müzakereci demokrasi bireylerin hayatlarının sosyal ve kültürel katmanlarında farklı değerlere sahip olmasına izin verir. Ancak farklı dünya görüşlerine ait sosyal, kültürel ya da dini değerlerin düzenleyici ve bağlayıcı değerlere, ilkelere ve kurallara dönüştürülmek istenmesi durumunda müzakereci demokrasinin siyasal değerleri bu tikel sosyal, kültürel ve dini değerler karşısında önceliğe sahiptir.

Liberal müzakereci demokrasilerde siyasal değerler, diğer tüm doktrinler ve iyi hayat anlayışları karşısında tarafsız kriterler olarak konumlanır. Liberal siyasal değerler, farklı iyi hayat anlayışlarına dayanan görüşlerin siyasal olmayan değerlerini ve ilkelerini kapsam dışında bırakmaz. Liberal demokrasi, herkesin farklı iyi hayat anlayışına uygun olarak birlikte yaşamasını sürdürebilmesi için siyasal alanda tikel olan değerleri tarafsızlık ilkelerini esas alacak şekilde yeniden yorumlanması teşvik eder.

SONUÇ

Diğer bütün yönetim biçimleriyle kıyaslandığında demokrasi farklılıkların özgür bir biçimde ve bir arada var olabilmesi için daha üstün bir imkândır. Siyasal kurumların birlikte yaşamanın yeter ölçütü olarak değerlendirilmesi eksik bir değerlendirme olur. Demokrasiyi üstün kılan sadece sahip olduğu siyasal kurumlar ve avantajlar değildir. Kapsamlı doktrinlere dayandırılmaması, tikel olanı, taşralığı aşarak evrenseli yakalaması, insanı amaç edinmesi vb. ön kabullere dayanması durumunda demokrasi, farklılıkların bir arada yaşayabilmesi için mümkün vasat olur.

İnsanı amaç olarak gören ön kabulün yokluğu ve kapsamlı doktrinlerle gerekçelendirilmesi durumunda demokrasi farklılıkları yok sayan hatta zorla bastıran tek tipleştirici bir hal alır. Bir kapsamlı doktrin temel alınarak demokrasinin temellendirilme çabası diğer bütün düşünsel ve vicdani farklılıkların dolayısıyla bu farklılıkların öznesi insanların dışlanmasıyla sonuçlanır. Bu durumda farklılıkların bir arada yaşadığından bahsetmek mümkün değildir.

Bir arada yaşama kültürünün oluşturulması ve sürdürülmesinde farklılıkları ve çatışan değerleri içeren tartışmacı demokrasi modeli birlikte yaşamak için ideal bir zemin sağlamaktadır. Böyle bir zemin, dini, etnik ve felsefi her türlü çeşitliliğin korunmasına imkân verir. Müzakereci demokrasi, insanların farklı hayat tarzlarını korumak için gerekli hak ve özgürlükleri sağlarken ve bu farklı hayat tarzlarından hareketle kendi düşüncelerini dile getirmeleri ve siyasal hayatın parçası olmaları için elzem prosedürel imkanları da sunar.

Müzakereci demokrasinin bu çalışmada irdelenen açmazları zorlayıcı olup liberal müzakereci demokrasinin güçlü-zayıf yanlarının anlaşılması ve teorik katkıların bir adım daha öteye taşınması için önemli düşünsel meydan okumadırlar.

Müzakereci demokrasi içerisinde farklı dünya görüşlerinden kaynaklanan makul anlaşmazlıklara yer vardır. Bu makul anlaşmazlıklar ve farklılıklar kamusal akıl ve iletişimsel eylem süreci içerisinde bireylerin birbirleriyle kuracakları karşılıklı fikir alışverişleriyle tarafsız siyasal değer ve ilkelere dayalı olarak kamusal alanda tartışılır. Müzakereci demokrasi sosyal ve kültürel hayat katmanlarında çatışan farklı değerlerin bir arada bulunmasına izin verirken farklı hayat tarzlarının birlikte yaşayabilmesi için ortaya çıkan sorunların çözümünde kamusal alanda geçerli siyasal ahlaki bir doğruya sahiptir.

Liberal müzakereci demokrasi, bu nitelikleriyle boğucu bir uyum vurgusundan ziyade farklılıkları, çoğulculuğu ve çok-sesliği içeren diyalogu ve tartışmayı önemseyen bir pozisyonu benimseyerek anlamlı bir birlikte yaşamayı sağlar ve sürdürülebilir kılar.

KAYNAKÇA

- BİLGİN, Mehmet F. (2007), “Çevirmenin Sunuşu”, **Siyasal Liberalizm** içinde, çev. Mehmet Fevzi Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.VIII-XXIII.
- BOHMAN, James (1995), “Public Reason and Cultural Pluralism: Political Liberalism and the Problem of Moral Conflict”, **Political Theory**, Vol.23, No.2, ss.253-279.
- BUCHANAN, Allen (2007), **Justice, Legitimacy, and Self Determination**, Oxford University Press, Oxford.
- CANGIZBAY, Kadir (2002), **Çok-Hukukluluk, Laiklik ve Laikrasi**, Liberte Yayınları, Ankara.
- COHEN, Joshua (2003), “For A Democratic Society”, **The Cambridge Companion to Rawls**, eds. Samuel Freeman, Cambridge University Press, Cambridge:New York, ss. 86-138.
- DAHL, Robert A. (1996), **Demokrasi ve Eleştirileri**, Çev. Levent Köker, Yetkin Yayınları, Ankara.
- DAHL, Robert A. (2001), **Demokrasi Üstüne**, Çev. Betül Kadioğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- ESTLUND, David (1998), “The Insularity of the Reasonable: Why Political Liberalism Must Admit the Truth”, **Ethics**, vol.108, No.2, ss.252-275.
- GRAY, John (2003), **Liberalizmin İki Yüzü**, Çev. Koray Değirmenci, Dost Kitabevi, Ankara.
- GUTMANN, Amy (2003), “Rawls on The Relationship Between Liberalism and Democracy”, **The Cambridge Companion to Rawls**, Ed. Samuel Freeman, Cambridge University Press, Cambridge:New York, ss.168-199.
- HABERMAS, Jürgen (2001), **İletişimsel Eylem Kuramı**, Çev. Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- HABERMAS, Jürgen (2005), **‘Öteki’ Olmak, ‘Öteki’yle Yaşamak**, Çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- HABERMAS, Jürgen (2009a), “ ‘Makul’ ‘Doğru’ya Karşı veya Dünya Görüşlerinin Ahlakiliği”, **Rawls-Habermas Tartışması Neden Demokrasi? Nasıl İstikrar**, Sunan ve Der. Murat Özbek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.137-171.
- HABERMAS, Jürgen (2009b), “ Akılın Kamusal ve Ateni Kullanımı Yoluyla Uzlaşma: John Rawls’un Siyasal Liberalizmi Üzerine Düşünceler”, **Rawls-Habermas Tartışması Neden Demokrasi? Nasıl İstikrar**, Sunan ve Der. Murat Özbek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.43-74.
- HABERMAS, Jürgen (2009c), **Doğalcılık ve Din Arasında Felsefi Denemeler**, Çev. Ali Nalbant, Yapı Kredi Yayınlar, İstanbul.
- HUSSAIN, Waheed (2012), “Nurturing the Sense of Justice: The Rawlsian Argument for Democratic corporatism”, **Property Owning Democracy: Rawls and Beyond**, Eds.: Martin O’Neill ve Thad Williamson, Blackwell, West Sussex, s.180-200.
- KANT, Immanuel (1984), **Seçilmiş Yazılar**, Çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KANT, Immanuel (1999), **Pratik Akılın Eleştirisi**, Türkiye Felsefe Kurumu, 3.Baskı, Ankara.
- KOÇAOĞLU, Mehmet (2015), John Rawls: Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, 2. Baskı, İmaj Yayınları, Ankara.
- LARMORE, Charles (2003), “Public Reason”, **The Cambridge Companion to Rawls**, Ed. Samuel Freeman, Cambridge University Press, Cambridge:New York, ss.368-393.
- LARMORE, Charles (2008), **The Autonomy of Morality**, Cambridge University Press, Cambridge.
- LINZ, Juan J. (2008), **Totaliter ve Otoriter Rejimler**, Çev. Ergun Özbudun, Liberte Yayınları, Ankara.

- NOZICK, Robert (2006), **Anarşi, Devlet ve Ütopya**, Çev. Alişan Oktay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.
- ÖZBANK, Murat (2009), “Neden Demokrasi? Düşünsel ve Vicdani Çeşitlilik Koşulları Altında Normatif Gerekçelendirme ve Siyasal İstikrar Sorunu”, **Rawls-Habermas Tartışması Neden Demokrasi? Nasıl İstikrar**, Sunan ve Der. Murat Özbek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.15-39.
- QUONG, Jonathan (2011), **Liberalism without Perfection**, Oxford University Press, Oxford: New York.
- RAWLS, John (1971), **A Theory of Justice**, Original Edition, Harvard University Press, Cambridge:MA .
- RAWLS, John (2007), **Siyasal Liberalizm**, Çev. Mehmet Fevzi Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- SARTORİ, Giovanni (1996), **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan, Yetkin Yayınları, Ankara.
- SEN, Amartya (2009), **The Idea of Justice**, Harvard University Press, Cambridge:MA.
- SOYKAN, Ömer Naci (2009), “Demokrasinin Açmazları Üstüne”, **Baykuş Dergisi**, Sayı:5, ss.115-127.
- TÜRK DEMOKRASİ VAKFI (1992), **Demokrasi Nedir?**, Çev. Levent Köker, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara.